

“BOBURNOMA”DA TURKIY XALQLARNING ETNOMADANIY HAYOTI VA AN’ANALARI TASVIRI

Akmalova Nozigul

*Osiyo Xalqaro Universiteti,
Tarix yo‘nalishi I-bosqich magistranti*

Annotatsiya: Ushbu tezisda Zahiriddin Muhammad Boburning “Boburnoma” asarida aks etgan turkiy xalqlarning etnomadaniy hayoti, urf-odatlar va an’analar tahlil qilinadi. Asarda xalqning moddiy va ma’naviy madaniyati, yashash muhiti hamda etnik xususiyatlari haqida berilgan ma’lumotlarning ilmiy ahamiyati ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: Boburnoma, etnomadaniyat, turkiy xalqlar, an’analar, urf-odatlar, moddiy madaniyat, ma’naviy meros.

Asosiy qism: Zahiriddin Muhammad Boburning “Boburnoma” asari o‘zining tarixiy, adabiy va etnografik qimmatini bilan Sharq manbashunosligining eng nodir asarlaridan biri hisoblanadi. Asarda XV–XVI asrlarda Markaziy Osiyo, Afg‘oniston va Hindiston hududlarida yashagan xalqlarning ijtimoiy, siyosiy va madaniy hayoti keng yoritilgan. Ayniqsa, turkiy xalqlarning etnomadaniy hayoti, urf-odatlar, an’analar va ma’naviy qadriyatlariga oid ma’lumotlar asarning ilmiy ahamiyatini yanada oshiradi. Bobur voqea va hodisalarni kuzatuvchanlik bilan tasvirlab, o‘zi yashagan davr jamiyatining etnomadaniy qiyofasini aks ettirib bergan.

“Boburnoma”da turkiy xalqlarning kundalik turmushi, yashash tarzi va madaniy muhiti haqida ko‘plab ma’lumotlar uchraydi. Muallif Farg‘ona, Andijon, Samarqand, Toshkent, Hisor va Kobul kabi hududlarni tasvirlar ekan, u yerda yashovchi aholining urf-odatlar va an’analariga ham to‘xtalib o‘tadi. Ayniqsa, turkiy xalqlarga xos bo‘lgan mehmondo‘stlik, kattalarga hurmat, qarindoshlik rishtalariga sadoqat kabi qadriyatlar asarda o‘z aksini topgan. Bu holat turkiy xalqlar ma’naviy madaniyatining muhim jihatlardan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Asarda xalqning moddiy madaniyatiga oid ma’lumotlar ham salmoqli o‘rin egallaydi. Bobur turli hududlardagi uy-joylar, bog‘lar, qasrlar, bozorlarga tavsif berar ekan, ularning qurilish uslublari va me’moriy xususiyatlarini ham bayon qiladi. Bu ma’lumotlar o‘sha davr turkiy xalqlarining yashash muhiti va moddiy madaniyatini o‘rganishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, Andijon, Samarqand va Kobul shaharlariga berilgan tavsiflar o‘rta asr shahar madaniyatining rivojlanganligini ko‘rsatadi.

“Boburnoma”da turkiy xalqlarning kiyim-kechak madaniyati haqida ham muhim ma’lumotlar mavjud. Muallif ayrim hududlarda yashovchi aholining kiyinish uslublari, iqlim sharoitiga mos ravishda tanlangan liboslari va kundalik hayotda foydalanilgan

buyumlar haqida yozadi. Ushbu ma'lumotlar etnografiya fanida moddiy madaniyat elementlarini tiklashda muhim manba hisoblanadi. Bobur xalqning ovqatlanish madaniyatiga ham e'tibor qaratadi. Asarda turli hududlarga xos oziq-ovqat mahsulotlari, meva-sabzavotlar va milliy taomlar haqida qimmatli ma'lumotlar keltirilgan. Farg'ona vodiysining qovunlari, uzumlari, Samarqandning mevalari va Kobulning qishloq xo'jalik mahsulotlari haqida berilgan ma'lumotlar nafaqat iqtisodiy hayotni, balki xalqning kundalik turmush tarzini ham yoritib beradi. Turkiy xalqlarning marosim va an'analari "Boburnoma"ning eng muhim etnografik jihatlaridan biridir. Muallif nikoh marosimlari, tantanalar, harbiy yurishlar bilan bog'liq udumlar hamda turli bayramlar haqida ma'lumot beradi. Ushbu marosimlar xalqning ijtimoiy hayoti va ma'naviy dunyoqarashini aks ettiruvchi muhim omillar sifatida namoyon bo'ladi. Ayniqsa, jamoaviylik, birdamlik va o'zaro yordam kabi qadriyatlar marosimlar orqali ifodalanganligi ko'zga tashlanadi. Asarda turkiy xalqlarning ma'naviy madaniyati ham alohida o'rin tutadi. Bobur ilm-fan, adabiyot va san'atga katta qiziqish bilan qaraganligi sababli o'z davrining madaniy muhitini ham keng tasvirlaydi. U mashhur shoirlar, olimlar, davlat arboblari va san'atkorlar haqida ma'lumot berib, ularning jamiyat hayotidagi o'rnini ko'rsatadi. Bu esa o'rta asrlar turkiy xalqlarining ilmiy va madaniy taraqqiyot darajasini aniqlash imkonini beradi. "Boburnoma"da til va adabiy muhit masalalariga ham e'tibor qaratilgan. Bobur turkiy tilning rivojlanishi, uning adabiy imkoniyatlari va jamiyatdagi mavqeini yuksak baholaydi. Asarning turkiy tilda yozilganligi ham uning turkiy xalqlar ma'naviy merosidagi o'rnini yanada mustahkamlaydi. Shu jihatdan "Boburnoma" nafaqat tarixiy yoki etnografik manba, balki turkiy xalqlarning madaniy o'zligini aks ettiruvchi muhim adabiy yodgorlik ham hisoblanadi. Shuningdek, Bobur tabiat va geografik muhitning xalq madaniyatiga ta'sirini ham ko'rsatib beradi. Turli hududlarning iqlimi, suv resurslari, o'simlik va hayvonot dunyosi aholining xo'jalik faoliyati, urf-odatlari va turmush tarzining shakllanishiga ta'sir ko'rsatganini qayd etadi. Bu esa etnomadaniy jarayonlarni tabiiy muhit bilan bog'liq holda o'rganish imkoniyatini yaratadi. Umuman olganda, "Boburnoma" turkiy xalqlarning etnomadaniy hayotini o'rganishda noyob manba hisoblanadi. Asarda xalqning moddiy va ma'naviy madaniyati, urf-odatlari, an'analari, turmush tarzi va qadriyatlari haqida berilgan ma'lumotlar o'rta asrlar tarixini tadqiq etishda katta ilmiy ahamiyatga ega. Muallifning kuzatuvchanligi, voqealarni haqqoniy tasvirlashi va turli xalqlar hayotiga xolisona yondashuvi "Boburnoma"ni etnografiya, tarix, madaniyatshunoslik va manbashunoslik fanlari uchun muhim ilmiy manba darajasiga ko'targan. Zahiriddin Muhammad Boburning "Boburnoma" asari o'z davrining eng muhim tarixiy-adabiy manbalaridan biri bo'lib, unda turli xalqlar hayotiga oid qimmatli etnografik ma'lumotlar jamlangan. Muallif voqealar bayoni bilan bir qatorda o'zi ko'rgan hududlarning tabiati, aholisi, urf-odatlari va madaniy hayotini ham tasvirlab bergan.

“Boburnoma”da xalqning moddiy madaniyati ham keng yoritilgan. Jumladan, uy-joy qurilishi, kiyim-kechak, oziq-ovqat mahsulotlari va xo‘jalik yuritish usullari haqida qimmatli ma’lumotlar berilgan. Ushbu ma’lumotlar o‘rta asrlar turkiy xalqlarining ijtimoiy va madaniy hayotini tiklashda muhim manba vazifasini bajaradi. Muallif tomonidan marosimlar, bayramlar va xalq an’analarining tasvirlanishi etnografik tadqiqotlar uchun katta ahamiyatga ega. Boburning kuzatuvchanligi va voqealarni haqqoniy bayon etishi asarning ilmiy qimmatini oshiradi.

Xulosa

“Boburnoma” turkiy xalqlarning etnomadaniy hayotini o‘rganishda muhim manba bo‘lib, undagi ma’lumotlar xalqning moddiy va ma’naviy madaniyati tarixini tadqiq etishda katta ilmiy ahamiyatga ega. Asar bugungi kunda ham etnografiya, tarix va madaniyatshunoslik yo‘nalishlarida olib borilayotgan ilmiy izlanishlar uchun muhim manbalardan biri bo‘lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Zahiriddin Muhammad Bobur. Tanlangan asarlar. – Toshkent: Fan, 2020.
2. Karimov Sh. Manbashunoslik asoslari. – Toshkent, 2019.
3. Ahmedov B. Tarixiy manbashunoslik. – Toshkent, 2017.